Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 173 (11671) | 1981 чылдың июль 26, воскресенье | 1925 чылда үнелеттинген | Өртээ 2 кап.

САДЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫНЫҢ ХҮНҮНГЕ

Совет кижилериниң негелдезин улам долу хандырарын боттарының кол сорулгазы кылдыр садыг ажылдакчылары көрүп турарлар. Чонуң хандырылгазының деңнелин улам бедидер, күрүне садыының материал-техниктиг базазын бызыглаар дээш социалистиг чарыштыг адырның ишчилери калбартын турар.

Профессионал байырлал—Садыг ажылдакчызының хүнүнге тураскааткан байырлыг хурал июль 24-те Москвага болган.

Президиумга — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. И. Бодюл, СЭКП ТК-ның Садыг болгаш амыдырал хандырылга килдизиниң эргелекчизи Я. И. Кабаков олар олурганнар. Чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, социалистиг чарыштың типлекчилери, найысылаалдың хөй-ниитизиниң төлөөлери база анаа олурганнар.

ССРЭ-ниң садыг министри А. П. Струев иletкел кылган.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерни удуртулга болдуруп, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш ажылдаарын садыг четкизиниң ажылдакчылары бүзүреткеннер. (СЭТА).

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы июль 24-те болган, анаа 1981 чылдың бирги чартымында РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинин Күрүне планынын база РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүне кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаан. (СЭТА).

ШЕРИГ ДАЛАЙЖЫЛАРГА ТУРАСКААТКАН

Найысылаалдың ажылчы чонарының болгаш шериг гарнизонунуң төлөөлериниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралы Москвага июль 24-те болган.

Президиумга СЭКП ТК-ның Килдиз эргелекчизи Н. И. Савинкин, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчылары, өске-даа шериг начальниктери, Шериг-Далай Флодунуң хоочуннары, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларның төлөөлекчилери олурганнар.

Совет Эвилелиниң Шериг-Далай Флодунуң кол командылакчызының бирги оралакчызы флот адмиралы Н. И. Смирнов хуралга чүве чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны бир үн-биле хүлээп алган. (СЭТА).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

1981 чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинин Күрүне планының күүселдезинин түңнелдерин үндүрген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары беш чылдың баштайгы чылының онаалдаларын чедишкининг күүседир, ажылдың ажыктының болгаш шынарын бедидер дээш социалистиг чарышты калбартын, 1981 чылдың эрткен бирги чартыында экономиканы болгаш улустуң чаагай байдалын улам ынай өстүрүп хандырган деп, ССРЭ-ниң Төп статистика эргелекчиниң дыннадылында чугаалаан.

Үлетпүрге продукцияның ниити демчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрүнүн талазы-биле чартык чыл планы күүсеттингел. Эрткен чылдың хамаарышкан үеинде деңнээрге бүдүрүүшкүнүн немей өзүлдезин 3,4 хуу болган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2,6 хуу немей өскен. Бүдүрүүшкүнүн немей өзүлдезинин бештин барык дөрт кезин оон күсели-биле алдынган. Үлетпүр продукциязының ботүнези чигээн, арыг орулга көвүдээн.

Чылдың баштайгы чартыында продукцияның эң чугула хевирлерин бүдүргени: электроэнергияны — 667 киловатт-час; нефть (газ конденсадын кириштир) — 301 миллион тонна; газ — 228 миллиард кубометр; хөмүр-даш — 360 миллион тонна; кан — 76 миллион тонна, кара металлар прокады (белен) — 52,7 миллион тонна; кан хоолайлар — 9,1 миллион тонна; демир рудазы — 123 миллион тонна; минералдыг чемишчидилгелер (хоолулуг бүдүмелдерин 100 хуу кылдыр санаарга) — 13,6 миллион тонна; үүштер камгалаарының химиктиг чепсекгери (чижек единицаларга) — 261 мун тонна; химиктиг волокнолар болгаш удазынар — 624 мун тонна болган.

Белеткеп үндүрген үүлдер: автодугуйлар — 30,4 миллион; металл кезер станоктар — 1039 миллион рубльдин, оон иштинде сан программа-биле башкарлар — 4,5 кезек; дарганалга-тапталга машиналары — 308 миллион рубльдин; приборлар, автоматчылыга чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 2,8 миллиард рубльдин; саналга техниказының чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 2,4 миллиард рубльдин; нефтеаппаратуралар — 102 миллион рубльдин; чижек болгаш азып-чем үлетпүрүүге ажыглаар технологтуг дериглер болгаш оларга артык кезектер — 695 миллион рубльдин; автомобильдер — 1095 мун, оон иштинде түүк машиналары — 390 мун; чижек машиналар — 661 мун; тракторлар — 280 мун; көдээ ажыл-агый машиналары — 1,4 миллиард рубльдин; мал ажылынга болгаш мал чеми бүдүрериге ажыглаар машиналар — 1,1 миллиард рубльдин; тараа комбайннары — 50,8 мун; хөвен комбайннары — 4,9 мун; саазын — 2,7 миллион тонна; цемент — 63,9 миллион тонна.

Бүгү хевирлернин бүдүртүнү — пөстерн — 5,6 миллиард дөрбелчин метр; даараныла кылыглары 12 миллиард рубльдин; хөм идиктер — 380 миллион эжеш; эт (үлетпүрге ажылдап үндүргени) — 4,3 миллион тонна; колбаса кылыглары — 1,5 миллион тонна; азып-чемнин балык продукциязы (балык консервалары кириштир) — 2,2 миллиард рубльдин; сүтке чижеглеп саналга чалап сүт продукция — 13,1 миллион тонна; кондитер кылыглар — 2,1 миллион тонна; консервалар — 4,9 миллиард чижек лааза; телеизорлар — 4 миллион, оон иштинде өңүтлери — 1,3 миллион; мотоциклдер болгаш мотороллёрлар — 530 мун; мебель — 3,2 миллиард рубльдин.

Продукцияның дыка хөй хевирлерин, оон иштинде газты, минералдыг чемишчидилгелерни, үүштер камгалалының чепсектерни, автоматчылыга болгаш саналга техниказының чепсектерни, тракторларны, сан программа башкарылгалыг станоктарны, көдээ ажыл-агый машиналарын, мал ажылынга база мал чеми бүдүрериге ажыглаар машиналарны, даараныла кылыгларын, культура-амыдырал, ажыл-агый бараанларын кылып үндүрериниң чартык чыл планы ажыс күүсеттинген.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга эртем-техниктиг чедишкиннерни нептередирин уламчылаан. Кылыгларның 1200 ажыг чаа хевирлерин шинээдип ап, кылып үндүрүп эгелөөн. 2 миллион ажыг чоогадылгаларны болгаш чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге ажыглаан. Ынчалзажок эртемни, техниканы хөгжүдериниң чамдык онаалдаары чедир күүсеттинмээн.

Үлетпүрүнүн чамдык адырларының ажылының техника-экономиктиг көргүзүглери эвилээн. Шынарның дээди категориязының продукциязын бүдүрериниң хемчээли эрткен чылдың хамаарышкан үеинден 14 хуу улгаткан.

Көдээ ажыл-агыйының ажылчыларын часкы хову ажылдарын бо чылын чогуур үеинде чоруткан. Баштайгы сан-медээлер-биле алырга, 1981 чылдың дүжүдүнге тырылга шөлдерн 214,7 миллион гектар болган. Тарааны болгаш тараа-бобы культураларны 126,4 миллион гектарны тараан. Мал чеми культураларны 64,8 миллион гектарны, оон иштинде хөй чылда үнер сигеннерни 27,5 миллион гектарны, силостаар болгаш малга ногаан чем кылдыр ажыглаар кукурузаны 15,6 миллион гектарны тараан. Суггарган, кадырган черлерде тарылгалар көвүдээн.

Көдээ ажыл-агый культураларын депшилгелиг технология-биле тарып өстүрери улам нептерээн.

Чер болганын колхозтары, совхозтары тарылгаларны ажаар, сиген кезер, мал чемнери белеткээр ажылдарны чоорудуп турар. Мал чемнерин ам эрткен чылдың бо үеинден хөйну белеткээн.

Тараа культураларын ажаар алыры дыка хөй районнарда калбарган.

Мал, куш, чуурга садып алыр план ажыр күүсеттингел, сүт садып алыр план чедип күүсеттинмээн.

Ажылдарның бүгү комплекзинин талазы-биле көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериге капитал салышкынар 14,3 миллиард рубль болуп, 1980 чылдың бирги чартыындан 2 хуу хөй болган.

Көдээ ажыл-агыйга 126 мун түүк болгаш тускайжыткан автомобильдерни, 168 мун тракторларны, тараа ажаар 48 мун, картофельдин — 5,3 мун, свекланы — 4,1 мун болгаш силостун — 19 мун комбайннарын, витаминиг сигея даганы белеткээр 1,5 мун агрегаттарны, чаашкынналдырар 8,3 мун машиналарны, өскелдаа дыка хөй техниканы берген.

Минералдыг чемишчидилгелерни болгаш мал чеми химиктиг немелдерни фээриниң планы ажыр күүсеттингел. Хоолулуг бүдүмелдерин 100 хуу кылдыр санаарга 9,9 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелер, 295 мун тонна мал чеми химиктиг немелдер кирген.

Транспортун бүгү хевирлериниң түүк саарылгазы 3,1 триллион тонна-километр болуп, эртken чылдың баштайгы чартыында 3 хуу көвүдээн. Түүк саарылгазының болгаш сөөртүүлелериниң планнары күүсеттинген.

Пассажирлер аргыштырары 429 миллиард пассажир-километр чедип, 4 хуу өскен.

Продукцияның ниити хемчээлиниң планын харылаа бүдүрүлгелери күүсеткен; эртken чылдың хамаарышкан үеинге деңнээрге 5 хуу өзүлдезин болган.

Күрүнеин капитал салышкынарының күсели-биле 31 миллиард чыгам рубль өртөөнеліг кол фондуларны ажыглалга чартык чылда киргел эртken чылдың бирги чартыындан 4 хуу хөй болганы ол.

Чаа бүдүрүлгелерни тудуп, эргилерни чаартып, калбарткан. БАМ-ның демир-орук магистралын тудуп үргүлчүлеп турар.

250 мун гектар суггарылгалыг 254 мун гектар кадырган черлерни ажыглалга кирген. 1,4 миллион гектар одарларны суглуг болдурган.

Улус ажыл-агыйынга күрүнеин капитал салышкынары 53 миллиард хире рубль болуп, 1980 чылдың бирги чартыындан 4 хуу өзүлделиг болган.

Күрүнеин тудуг-эптелге организацияларының күүседип турар керээлит ажылдарының ниити хемчээли 2 хуу, ажылагыйлар аразының тудуг организацияларынды — 4 хуу улгаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2,3 хуу өскен. Тудугга мурнакчы эргаларны нептередирин, депшилгелиг конструкцияларны, материалдарны ажыглаарын уламчылаан.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның, алban-хаакчыларның саны чартык чылда ортумаа-биле 112,7 миллион кижи болуп, 1980 чылдың бирги чартында 1,7 миллион кижи дээш 1,5 хуу хөй болган.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның, алban-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири эртken чылдың бирги чартыындан 2,3 хуу өзүп, 172 рубль, а хереглелдин ниитилел фондуларындан төлелгелери болгаш чигелделерни немептерге — 235 рубль болган.

Колхозчуларның күш-ажыл төлевири 4 хуу бедээн.

Хереглелдин ниитилел фондуларындан чонун алган төлелгелери, чигелделери 59 миллиард рубль болуп, эртken чылдың баштайгы чартыында 4,3 хуу улгаткан. Уруглар бажыннарының, школа-интернаттарының болгаш өске-даа интернат алban черлериниң кижизидип турарларының аъш-чеминге чарыгдалдар-нормалары бедээн.

Чонун ажаалга кассаларында салышкынары чартык чылда 3,7 миллиард рубль көвүдээн.

Күрүне болгаш кооперативтиг садыының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 136,2 миллиард рубль болуп, 1980 чылдың бирги чартыынга деңнээрге 5,7 хуу өскен. Үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының чартык чыл планы ажыр күүсеттинген.

Совет Эвилелиниң даштыкы садыг саарылгазы 54 миллиард рубль болган.

Чонга чедирер ачы-дузаның хемчээли 6,5 хуу, оон иштинде кедээ черлерге — 7,1 хуу немей өскен. Чартык чыл планы чиитизи-биле күүсеттинген.

Күрүнеин капитал салышкынарының болгаш чурттага-тудуг кооперациязының хереглелериниң күсели-биле ниити шөлү 27,6 миллион дөрбелчин метр чагаажыды туттуурган 540 мун квартираларны ажыглалга кирген. Оон аңгыда, колхозтар болгаш чон боттарының хереглелериниң база күрүне чээлизинин дузазы-биле хөй санныг квартираларны болгаш хууда чурттага бажынарын туткан.

100 мун өөренікчи олуттуг ниити эртем школаларын, школа назыны четпээннернин 85 мун олуттуг албан черлерин, 10 мун орунуут эмнелгелерни болгаш социал-культураныг өске-даа дыка хөй объектилерни туткан.

Бойдус камгалалының калбак программазын күүсеткен.

Өередилгени язы-бүгү хевирлериндe 100 миллион ажыг кижини хаара туткан.

Улус ажыл-агыйынче 2,1 миллион специалистерни, оларның аразында дээди эртемниг — 0,8 миллион кижини богаш ортумак тускай эртемниг — 1,3 миллион кижини чоруткан.

Эмнелге албан черлериндe, санаторийлерде орунларның саны, пансионаттарда, дыштанылга бажынызында болгаш базаларында, туристер базаларында олуттар саны көвүдээн.

Совет Эвилелиниң чурттакчы хову 1981 чылдың июль 1-де 267,7 миллион кижи болган. (СЭТА).

Бөгүн «Шын» солунның «КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН» Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң Амыр КАРА-САЛГА улуттан мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазының ажыл-ишчи чедишкиннеринге тураскаадып көдүрген. Ук бригада 400 тонна сиген кезип белеткээр планын 270 тонна күүседип алган болгаш ажылының темпизин кошкатпайн турар.

Сигенчилер! Мурнакчыларның үлегерин эдерип, оларга деңнежиңер!

МАЛ ЧЕМИН БЕЛЕТКЭЭРИНГЕ БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

Шалыпчы ийи ай чоруп тур

БҮГҮ АРГАЛАРНЫ ДОЛУЗУ-БИЛЕ

Бо чылын ниитиниң малынга чемнер белеткели эргеи чылдың ол үеинде турганындан өлүп бедик темпилиг чоруттунуп турар. Июльдун ийги он хонуунда мал чемнери белеткээр талазы-биле республиканың барын зоналыдан Улуг-Хем район бирги черни эвлөөн. «Найырал» совхоз—районда улуг дээн ажыл-агыйларның бирээзи. Ынчангаш айыттынган чедишкинде совхозтуң ажыл-ишчилериниң киргеи үлүг-хуузу база тодаргай. Бо талазы-биле байдалды «Шынның» номчукчуларынга таныштырарын совхоз директору Д. Х. Ооржактан солунуун корреспондентизи С. МОНГОЛ дилөөн. Оон харыызын алаанда парладывыс:

—Мал чемнерин четчиринде белеткээрин бүгү-ниитиниң хереө болдурар дугайында СЭКП Тыва обкомунуң кыйгырыын детківишаан, чарлаттынган шалыпчы ийи айда планныг онаалданы күүседнрин хандырар дээш чемнер белеткээрниниң темпизин улам дүргедедири, бүгү техниканы база кижи күжүн олче бүрүнү-биле мобилизастаары, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, барла арга-курлавырларны долузу-биле ажыглаары бо хүнүн чугула сорулгазы ол.

Мал бажы бисте хөй. 35 мун баш хой, 13 мун өшкүдеп аңгыда инек, чылгы, теве, сарлык база бар. Олар шупту амгы үеде Ортаа-Хем, Куйлуг-Хем, Чаа-Хөл бажы, Улуг-Хем, Хемчик хемнериниң ол чарыында серии оттуг тайгаларда чайлаглап турар. Кышкы үеде оларның чаңгыс-даа бажын хоратпазының кол маргадылалы — четчир санныг мал чемнин белеткели дээрзи билдингир. Ылангыя бо кандаашкынныг, өзөт-сигеи эвээш үнген чылын оны чедип алыры ындыг-ла белен эвес. Ынчангаш мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадалардан аңгыда, хемнер униары, аян-шыктарда, оймалыктарда хол кадыры-биле сигеи кезер 200 кижини тургускан бис. Будук-бүрү белеткелиниче бо чылын кажакгызылан-даа артык кичээшгей салдынган. Оны АВМ-ге хөөндектээш сигеи далганындан дудак чок хоолулуг далганы белеткеп эгелей берген бис. Амдыызында 110 тонна витаминиг далган шыгжамырже кирген. Күскү, кышкы үелерде шиви будуун ажыглаар бис. Шак ынчаар бо чылын АВМ-ивис орай күске чедир ажылын соксатпас.

Эрткен чылын 4 мун тонна сигеини кезип белеткээн бис. Бо чылгы планныг онаалдавыс база ол-ла хире. Оон аңгыда суггаттыг черлерни чөп ажыглап турган силос, сенаж салыр ажылдарны база ой-шаанда чорудары көрдүүгеи. Сөөлгү медээлер өзугаар, ажыл-агый 499 тонна сигеини тарып боодалдаан, 237 тоннаны сарааттап алган. А будук-бүрүнүн бир чамдыын кескен дораан кыштагларда чедирил, таарымчалыг черлерде кургадыр азын турар. Мал чеминин белеткелиниче совхоз төвү Чаа-Хөл суурда бүгү-ле албан организациялар база идепкейлиг киржип турарын айытса чогуур. Олардан туб-санаторий коллективи түгле будук-бүрүнү 20 тоннаны белеткээш, бо талазы-биле үлегер-чижектиг ажыл-ижин амдаа шудургу уламчылап турар. Ол ышкаш Шагаан-Арыг хоорайдан келген шефчилериниң дузазы улуг. Түгле АТБ коллективи безин 15 тонна будук-бүрүнү ой-шаанда белеткээш хүлээткен. Совхозтуң салбырларындан Шаңчы салбыры социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Чарыштың түңнели он хонуктап үнүп турар. Орта үүгле мурнакчыларны шаннаппмактап каар эвес, а ажыл-ишке идиг болдурарының тускай хемчеглери база ажылдап кылдынган. Ол амыдырылга боттанып турар. Чижээ, будук-бүрү белеткели дижик. Ында хаара туттунган кижи бүрүзү хүн нормазын (чаңгыс-даа хүн) ажыр, күүседипкен дижик, доктааткан төлевирге ол 20 хууну шаннал кылдыр немей алыр. Хүн үлүүн доктаамал ажыр күүседип келген С. Дамба, М. Маннай-оол, С. Сагак, Ч. Араптан, Х. Агланмаа, М. Кыргыс, Р. Бадарчы ышкаштарга тураскаадып «Чаныктарны», «Агитхуудустарны» совхозта партия, комсомол комитеттери доктаамал үндүрүп турар.

Ынчалза-даа мында бүгү-ле байдалды таарымчалыг деп болбас. Хол-биле сигеи кезеринге ам-даа 300 хире кижи биске дарый хереглеттинип турар. Өреге бүрүзү 1 тонна сигеини, азы будук-бүрүнү дарый белеткээш хүлээдир турбуже, чылдагааннар тып, даамчыргай олурарлар кайы хөй. Тываның девискээриниден дашкаар саваң белеткээр бригаданы база чорудар бис. Бар мал чемнери онаалда-даалгага канчап-даа чедишпес болганда, чинге-тараа, рапс черге-лиг дүрген өзүүчел үүштерни четчири-биле тарып тургаш, дүжүдүн алыры планнаттынган.

Тываның төлөөлекчилери Омск обласка база тарай ажылдаарлар. Чижээ, Иссык-Куль районнуң девискээринге Улуг-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем районнуң ажылчыннары барып, 19 мун тонна саваның белеткээрлер. Москваленск районга —Бии-Хемниң, Чөөн-Хемчиктин, Бай-Тайганың төлөөлекчилери, Любинскиге — Таңдыны...

Ырак орукче аъттанырының мурнунда районнарның төлөөлекчилериниң мурнундан чамдык удуртукчулар-даа, ажылчыннар-даа чүве чугаалаанар. Чижээ, Барыын-Хемчиктиң райкүүсконың даргазы Ш. Ооржак Омск обласче райондан 88 кижиниң баарын, оларның аразында коммунистер-даа, комсомолчулар-даа барын, олар партия болгаш комсомол бөлүүн тургузуп алганын, сес пресс-подборщиктн ап алганын чугаалаан. Даанган ажылынга өө-харысалгалыг болурун Таңдының ишчилериниң мурнундан райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Н. Борисенко. Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» совхозтуң кол агроному М. Бегзи олар илереткеннер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар мал чеминиң белеткелиниче аъттанган ишчилерге орук-суур менди-чаагай чоруурун күзевишаан, оларның ажылынын ужур-дузалыныг дугайын чугаалап, СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан чагыны берген.

Митинг төнген соонда, түү ажыг машиналар Саян дагларының сыныарының уунче угланган.

Д. ЧЫЛЫМ.

МАГАДЫЛАЛ БАР

СЭКП Тыва обкомунуң республиканың бүгү ажылчы чонарынга кыйгырыын «Бай-Тал» совхозтуң ажыл-ишчилери танышкаш, бүрүнү-биле деткип чүүлдүгүүнген. Совхозтуң ажылчыннары бо сезонну уеде 2250 тонна сигеи кезер планныг. Амгы хүннерде олар звенолар эйы-биле ажылдап кирипкен.

Мешпен-Хөл шыныаазында 140 кижилиг алды звено ажылдап турар. Ында сигеи кезер ийи, бөлөр бир тракторлар, 21 хол кадырылыг бригада бар. Ниитизи-биле бо хүннерде 30 тонна сигеи, 30 тонна будук-бүрү белеткеттингеи. Агитквартираларга база кыйгырыгны таныштырган. Өреге бүрүзү түс-түс планныг онаалдаларны алгылаан. Ыраккы чайлагларда малчыннар бо айның төнчүзүнде мал чеминиң белеткелиниче кирген.

Сигенчилерге социалистиг чарыштың негелдерин таныштырган. Оон түңнелин неделлап үндүрүп, мурнакчыларны тодарадып турар. Эрткен хонуктарның түңнелинде Адыг Кан-оолдун удуртканы тос кижи составтыг звено дөрт сараат сигеини тургускан, звенолар аразында чарышка типлээн.

К. ХЕРТЕК.

Бай-Тайга район.

Кызыл районнуң «Тинделге» совхозунуң төп шаңында чоокта чаа витаминиг сиген далганы болбаазырадыр АВМ — 0,65 деп агрегатты эптеп тургускан. Ында бо хүннерде будук-бүрүнү хаандектээш, малга чем кылдыр болбаазырадып, операторлар Орус-оол Ооржак, Владимир Монгуш болгаш өскелер-даа оон соксаал чок ажылдаарын, ынаарлыг продукция үндүрерин доктаамал хайгаарап турарлар.

ЧУРУКТА: операторлар О. Ооржак билк В. Монгуш.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

МУРНУНДА — ПЕНСИОНЕРЛЕР

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырында көдээ Советтиң күүскому мал чемнери белеткээриниң чарлаттынган ийи шалыпчы айында сиген кезер бригаданы суурнуң чурттакчыларындан четчелеп тургускан. Оон составы 25 кижи, оларның хөй нурууну пенсионерлер, школачылар болгаш зерээженнер. Бригаданы Бора-Тайга көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы Ондар Дыгбаш удуртуп турар.

Пенсионерлер бригадазы 50 тонна сигеини совхозка белеткеп бээрин хүлээнген. Олар звеноларга үстүп алган ажылдап турар. Хоочун коммунист, пенсионер Сергей Ашактың беш кижи составтыг звенозу ажылдап эгелээнден бээр 10 тонна сигеини келип курганаш, сараатгаан. Ондар Хунаның 6 кижилиг звенозу 12 тонна сигеини белеткээн.

Т. САРЫГЛАР.

ҮДЭЭН

Бо чылын бистин республиканың девискээринге аажок кандаашкынныг болганындан өзөт-сигеи кайы-даа районнарда чегей болган. Мындыг каан чылды улуг назылыг кижилер безин эки сагынмайн турар. Чамдыктарының чугаазы-биле алырга, 70 ажыг чылдар мурнунда мындыг байдал турганын сактырлар. Ынчангаш келир кышка уткуштур ниитиниң малынга чемни кайыын белеткеп алырыл деп айтырыг туруп келген. Ол айтырыгны СЭКП Тыва обкому, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң өөренип көргеш, Омск обласче саваң белеткээри-биле ажылчыннарны чорударын шиитпирлээн. Анаа республиканың сес районунуң 48 совхозунуң төлөөлекчилери киржир күзелин илереткеп. Оларны ырак орукче үдээн митинг дүүн, Кызылга, Улуг-Хемни кежир туткан көвүрүгүнүн ыидыгга болган.

Митингге бо чылдагы байдалды база катап анализтеп көргеп. Эрткен чылын Тываның совхозтары 149 мун тонна сигеини белеткеп алган турган болза, бо чылын баш удур саваашкын ёзугаар алырга, бистин девискээривистен оон үш катап эвээш сиген ап болур, а саваң 94 тонна турган болза, ам үүгле 14 мун тонна деңгүн чедер, 156 мун тонна силостун орунга 30 тонна алдынар. Мындыг көргүзүглер-биле келир кышты уткууру капчап-даа болдунмас.

КЫЗЫЛ ТУКТАРНЫ ТЫВЫСКАН

Оп бирги беш чылдың бирги чылының ийги кварталында үлетпүр будүрүлгелериниң араазында калбарган социалистиг чарышка «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинин коллективи идепкейлиг киржип, хөмүр-даш казып тыварының планын 105,3 хуу, ону сайгарарын — 110,4 хуу күүсеткен. Ол чедишкиннерге дээш ук будүрүлге СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шөнаткан.

Ол бедик шанналды тыпсырынга тураскааткан байырлыг хурал бурунгу хүн болган. Мурнакчы будүрүлгениң ишчилериниң чаалап алган шанналын СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, партия обкомунуң партийжи организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи В. П. Суров тывыскан.

* * *

Июльдун ийги он хонуунда мал чеми белеткээр талазы-биле районнар аразында калбарган социалистиг чарышка чеминер белеткекчилериниң ортузунда ажылга бедик темп болгаш белеткеп турар чемнериниң эки шынарын чедип ап турар районнарга мурнуу зонадан Тес-Хем район шылгараан, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Ону тыпсырынга тураскааткан байырлыг хурал дүүн Самагалдайга болган. Районнуң төлөөлекчилериниге бедик шанналды тыпсып тура, СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Канзай шалыпчы ийи айда улам күзенишкининг ажылдаарын тес-темпилерге күзээн.

* * *

Бо чылдың ийги кварталында бедик будүрүкчүлүг ажылдааны дээш «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинин, авиабудүрүлгенин, Кызылдың аъшчем бараанларының садыының болгаш өске-даа будүрүлгелериниң коллективтериниге СЭКП Кызыл хооркомунуң, хооркүүскомнуң база ВЛКСМ хооркомунуң шилчиир Кызыл туктарын тывыскан.

* * *

Мал ажылының продуктуларын будүрүрин болгаш садарын көвүдүр, оларнын шынарын экижидер, малдын болгаш оон чаш төлүүнүн баш санын камгалаар болгаш продуктулуун бедидер талазы-биле 1981 чылдың бирги чартыының социалистиг чарышка барыын зонадан бирги черни Барыын-Хемчик район чаалап алган. Тиилекчи районга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун профоблчөвүлелдиң секретары С. Д. Киров районнуң төлөөлекчилериниге тывыскан.

(Бистиң корр.).

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

1981 ч. июль № 7 (108)

Армияның болгаш флоттуң амыдыралындан

Бөгүн — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү

ДАЛАЙ КЫЗЫГААРЛАРЫНЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң шиитпирлериниг сорук киргеи далай шериглери бүгү совет улус-биле кады Шериг-Далай Флодунуң хүнүн бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейниң байдалында демдеглеп эрттирип турар. Далай шериглериниң ажыл-иешиниң дугайында ШДФ-тин кол командычылакчызының ыны талазы-биле ораалакчызы адмирал **Л. В. МИЗИН** СЭТА-ның корреспондентизиге мынча деп чугаалаан.

— Бо байырлал болза далай шериглериге олариың дайынчы белениниң, шериг хөрээниг болгаш өөредилгеге чедишкиннериниң көрүлде хүнү болур. Хүн бүрүүн дайынчы ажыл-хөрээниг чедип алган түүнелдериниң дугайын улус чонга, Коммунистиг партиягa болгаш Совет чазакка рапортавышаан. Флоттуң дайынчылары дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, социалистиг чарышка улам бедик көргүзүглериг чедип алырыче, оларның мурнунда салган сорулгаларны чедишкиннииг шиитпирлээринче боттарының күүнүн мөөнеп турар.

Соолгу үеде америк империалистер Пекиниң гегемонистери-биле демнежип алган, Совет Эвилелиниг удур кампанияны калбартып, боо-чепсекти эндере будүреринин чаа чадазын эгелээннер. «Бистиң партиявыска, чонувуска болгаш чөлге мичаш планетаның бүгү улус чонларына таймыңзымның хемелериниг, миналарыг удур демнежир далай ужар чүүлү улуг дайынчы аргаларлыг. Далай чадаг шериг бодунуң дайынчы мергежилин улам бедидип турар. Совет флот чепсекти болгаш дайынчы техниканы башкарарыг эргежок чугула радиоэлектрониканың база автоматиканың чогуур хөрөкселдери-биле, харылааның болгаш далайга эжиндиринчиниң идегелдиг хөрөкселдери-биле дериттиг.

Флоттуң кол күжү болза Коммунистиг партиягa, совет улуска кызыгаар чок бердинген кижилер. Бүгүн бүгү командылаа, политиктиг болгаш инженер-техниктиг состав болдур-чогуур политиктиг болгаш тускай белеткелдиг. Офицер составының 90 хүүзу — коммунистер болгаш комсомолчулар. Мичманнар болгаш прапорщиктер школаларга белеткелди эстип турар. Флотка шериг албаның эрттирери-биле көөп турар аныктар ортумак эртемиг болгаш чогуур белеткелдиг. Амгы үеде ийги дайынчы бүрүзү — дайынчы база политиктиг белеткелдиг тергиинде, Флоттуң кижи составының 90 ажыг хүүзү — классчы специалистер.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүсеттинчаан, командирлер, политажылдакчылар, партия болгаш комсомол организациялары бүгү далай шериглери боттарының бүгү күжүн дайынчы белеткелдиг деннелиг улам бедидиптиг өөредиргеге берип турар. «Бедик дайынчы белеткел болгаш шыңгыы дайынчы чурум дээш» деп кыйгырыглыг социалистиг чарыш Шериг-Далай Флодунуң дайынчыларының арасында калбарган. Ук чаршыны 1 ранганың капитаны Г. Никитинге командылаткан, сүт адаа-биле чоруур, ракета чепсектерлиг атомнуг хеме эгелээн.

Ырак-узак походтарга дайынчы сорулгаларны чедишкиннииг шиитпирлээри тылдын хынамчалыг ажылыдан хөйүбиле хамаарлыг. Флоттуң тылы бүгүн нарын дайынчы организм боор турар, ол янзы-бүрү хевириниң хөй саныг кезектериниң тургустунган, оларның аразында дузалал флоду төлептиг черии эзлеп турар. Оон составында «Борис Бутома» деп танкерлер, «Березина» деп хандырылга суднолары, камгалал, госпиталь болгаш өске-даа чаа-чаа судноларр немежип хөөп турар. Олар боттарының чүүктери суг кырыңга чоруп ора-ла бичии-даа доктаавайы дамчыдып бээр болбаазырангай хөрөкселдер-биле, камгалакчы болгаш медицина дериг-хөрөкселдери-биле хандыртынган, мичанган делегей океаның кайыдаа районунга хандырылга сорулгаларын чогумчалыг күүседип шыдаар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак Флоттуң дайынчыларының амыдыралының дугайында доктаамал сагыш салып турар. Амыдыралга хамаарышкан айтыыглар ийиги чергиниң эвес. Ол болза дайынчы белеткел-биле дорт хоолбашкан чүүлдер болур. Соолгу чылдарда чуртталга болгаш культура-амыдырал объектилериниң тудуунуң хемчээли өскен, он-он чаа квартиралары, столоваяларны, клубтарны, поликлиникаларны болгаш урутлар саатарын, магазиннерин, кафелерин болгаш матростар чайнаалларын, амыдыралга чугула өске-даа объектилерин тудуп турган.

Совет күрүне Флотка бүгүлеге эргежок чугула материалдыг дериг-хөрөкселдерин тускайлап берип турар. Оларны ажыл-агыйжы өзу-биле өөн ажыглаары база-ла командирлериниң, политорганнарының, партия, комсомол, профсоюзлар организацияларының болгаш Флоттуң бүгү хөй-ниитизиниң чугула сорулгазы болур.

Камналганың, корум-чурумуп күштелдирер, социалистиг өөрүнү камнаг эдилээр талазы-биле ажылды бүгү Флотка чорудуп турар. Дыка хөй катыжышкыннар болгаш кезектер одалга-энергетика курлаырларын болгаш өске-даа материалдыг бүгү чүүлдерни камнаг алыры дээш чаржыт турар. Ол талазы-биле эки көргүзүглерни «Октябрь революциязы» деп крейсер болгаш хемеге удур деңисежир «Петропавловск» деп корабль чедип алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниг хөй-ааг кирген совет далай шериглери бистиң чурттуң далай кызыгаарларын идегелдиг камгалаары дээш Коммунистиг партиниң болгаш совет улустуң мурнунга харысалгазын бедиг-биле медереп билип турар. Олар кезээде серемчилеп, болгаш боттарының бүгү күжүн база билиин мнак Төрээн чурттуңуп камгаланыр күчүзүн быжыглаарына бээринге белен.

БАШНЯДА СЫЛДЫС

КЫЗЫЛ

От булгуртүнкен соонда онгул-чиңгил шөлче таңкылар үне халчып келгеннер. Кадыр черлер-даа, камгалаттынганнарның оттары-даа дайынчы машиналарны доктаадып шыдаваан.

Халдап турар танк кезээ командирниң картазынга демдеглеттингеи. Кызыл будуктуг демир-үжүктүң чураан согуну база «дайзынның» дузалал пунктузунче угланган. Оон ангыда — узук-узук шугумнар, камгалаңнарының бүгү позициязы ол. Аныяк командир, шимченгир сержант Николай Митенконуң танк экипажы «тулчуушкунче» дидиями ажок кирип турган.

Николай шлемофонуң хайгаарал хөрөкселиниг үстүргеш, ак ховуда удурланыкчыларының шимчей бергенин эскерип каан. Бора даштар аразындан «танк» көрүлген. Боо хараалдакчызы ефрейтор Владимир Лалаян «дайзынны» командири-биле деңге көрүп каан. Ол аразында хемчээлди хараалдакчы ылап шын санааш, чаге харвалдааш, кнопказын базыпкан. Адымыкындан ааг машина безин сирлеш дээн. Күштүг ок агаарны чара алгаш, каранын дал ортузунга дегген. Баштайгы даштаашкындан «дайзын» «үзүткаттынган». Хараалдакчыны часпас адымыкын дээш командир мактаар болдаан, мичалза-даа үнелиг минутаны чугаа-биле эрттирбес дээш мыттаваан, чүгле оон эгиннерин часкап каан.

Таптыг-ла ол өйде солагай талазындан «танкыга удур реактивтиг чепсек» көстүп келген. Хараалдакчы каш-ла секунда дургузуунда шыгаған болгаш ону «үзүткан» шыдаан, оон улаштыр-ла дат эдээнде установкаже шыгай берген.

— Командир! — дээн оон дуурээн үну хөнертен дыңнаттаан. — Хараалга кирбес-тип, өйленишкиниң булуну таарышпайн-дыр.

«Тулчуушкунуң» берге үеин келген. Кымны кым шыдаар эвес деп айтырыг турып келген. Танк бурунгаарлавышаан. Командирниң башнязын Николай он талазынче эргилдиринкеи. Чартык метр хире бедик даш ырак эвесте көрүлген. Чоланчы-механикке аткаалаарып, оон ол даштың кырынче үнгеш, ыңдыг арга-биле танкының «думчуун» көдүрериг ол дужаагаи. Командир часпаан. Хараалдакчы каранчы тергиин эки шыгаатар аргалыг апарган. Установканы база «үзүткан» каапканнар.

Карангылап орган. «Тулчуушкун» база шамдаан.

— Сержант Митенконуң экипажын бүрүн составы-биле командылакчы, хереглеп тур! — дээн үн дыңналган. Николай баштай бүзүревээн. Танк командирни командылакчы диза черге боду кайын келдиртир. Бир-ле чүве болган-дыр. Сержантының девидээни-даа медээжок.

Командылакчыже дынзыгдынзыг базып ора-ла, сержант Митенко илеткээн.

— Эш генерал-полковник, дайынчы өөредилгеге салган сорулгазын экипаж күүсединкеи. Бүгү-ле каралар үзүткаттынган. Сагындырыглар чок.

— Көрдүм, көрдүм, сержант — дээш, генерал-полковник Кулишев хүлүмзүрээн. — Силерниг экипажыңар өзүлүг тулчуушкунга үүе дег «дайылдаштыр». Бүгү-ле караларны баштайгы даштаашкындан үзүткан шыдадыңар. Тактиктиг белеткелге эки киришкиннер дээш бүгү экипажка байыр чедирдим, а танк командири сержант Митенкога «улуг сержант» деп эргеин хүүсаадан эрте тывыстым.

— Совет Эвилелиниг бирааи болуп тур бис! — деп, танкистер бир үн-биле харылаажыр.

Г. КУВИТАНОВ,
полковник.
(ПМА).

Ада-чурттуң Улуг дайынын карышыг оруу-биле дицмирел эрткенден бээр үжен аңы чыл эртип, тайбың ак-кок дээр адаанга амыдырал каттап арыг агымнче кирзе-дал дайынның каржы-дошкун хүннегин кижилер кажан-даа итпас. Ол түүннер биске дыка хөй маадырларны арттырып каан: Гастелло, Матросов, Матретьев болгаш оон-даа өскелерге совет кижилер чоргаарланыр. Ыңдыглар хөй-ниитиниң хөрөн бодунуңдан бедик кылдыр көрүп, чорар.

ҮЛЕГЕРИН КӨРГҮСПҮШААН

Төрээн чурттуңуп хосталгазын дээш демиселге медицинка ажылдакчылары кезээде мурнуку одуругга чорып келген. Медицина хөрөкселиг-биле кады ок-боонуг эктинге чүктеп алган, олар дайынчылар-биле кады тулчуушкуннарга киржип, балыглаттырганнарның амы-тының камгалаар дээш бодун хайыралаайн турган. 26 панфиловчу-маадырларның дугайы хөйге билдингир. Оларның эрес-маадырлыг чорып медицина сестразы В. О. Гиоровская катаптаан. Ол холунга граната-биле немец танк адаанче шурай бергеш, чаңгыс полкчуларының болгаш балыглаттырганнарның амы-тының камгалаан... Ыңдыг кижектер кайы хөй. Медиктерниң дайын шөлүнге эрес-дидим чорып, оларның кижиниң амы-тыны-биле холбашкан ажыл-хөрөн алдаржыткан чогаалдарны К. Симонов, Б. Полевой, Л. Соболев болгаш өскелер-даа бижиилээн.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында дайынчылар-биле кады дайын шөлүнге тулчып, оларның амы-тының камгалажыл чорааннар бистиң республикада база бар. Чиже-даа жыл-агыйжы өзу-биле өөн ажылдары база-ла командирлериниң, политорганнарының, партия, комсомол, профсоюзлар организацияларының болгаш Флоттуң бүгү хөй-ниитизиниң чугула сорулгазы болур.

Камналганың, корум-чурумуп күштелдирер, социалистиг өөрүнү камнаг эдилээр талазы-биле ажылды бүгү Флотка чорудуп турар. Дыка хөй катыжышкыннар болгаш кезектер одалга-энергетика курлаырларын болгаш өске-даа материалдыг бүгү чүүлдерни камнаг алыры дээш чаржыт турар. Ол талазы-биле эки көргүзүглерни «Октябрь революциязы» деп крейсер болгаш хемеге удур деңисежир «Петропавловск» деп корабль чедип алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниг хөй-ааг кирген совет далай шериглери бистиң чурттуң далай кызыгаарларын идегелдиг камгалаары дээш Коммунистиг партиниң болгаш совет улустуң мурнунга харысалгазын бедиг-биле медереп билип турар. Олар кезээде серемчилеп, болгаш боттарының бүгү күжүн база билиин мнак Төрээн чурттуңуп камгаланыр күчүзүн быжыглаарына бээринге белен.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

КЫСКА ШӨЛЭЭ

— Кайы хире бедиктедир, тодарат — дээн команда оператор биче сержант Марат-оол Сарыглардың аппарадынга дыңналып келген. — Сорулганы бедиин ылавылаар..., азимут..., эн ыраа...

— Дыңнадым! — деп, Сарыглар харылаааш, кол хемчеглерни хынап, индикаторнуң ажылын ылавылаан.

Дайынчы белеткелдин онзагай бир даалгаларының бирээзи ол болган. Радиолокация станциязы дайынчы даалганы шын санаан. Сорулга чеиишкиниг күүсеттинген.

Биче сержант Марат-оол Сарыглар бодунга онаашкан техниказын тергиин эки башкарып билирин бо удаада база көргүскен. Эн эки оператор деп ат дээш маргылдааже кезектин локаторжуларындан ыяап-ла ону чорутканы таварылга эвес. Ол хүнүг сактыл тура. М. Сарыглар мынчаар чугаалаар:

— Маргылдааны ажыдып турган митингиге тургаш, сүүдектеп турган мен. А хөрөк кырында даалганы күүседип кирпкеш, ол хире белен эвес даалганы күүседиринге менээ бүзүрээн коллективимнин адын баксырадып болбас деп чүвени бодап каарымге, земги сүүдел, үрүпкен хадымр-сарыг баажы дег, арлы берген.

Теория билбеске амгы техникаты башкарары болдунмас, Ону хынаан айтырыгларга биче сержант Марат-оол хөнзиг-даа тура дүшпаан. Теориянны чеже-даа эки билир болгаш ону практикага чогумчалыг ажыглап билбес болза, канныг-даа үүле чогуас даарлин дуржулгалыг дайынчы мык билир. Ону Марат-оол билигмергежилиниг херек кырында көргүзүп, айтырыг бүрүзүниг долду, чиге харылап турганы ол.

Биче сержант Сарыглар ам бедик класстың оператору.

Будун чартык чыл дургузунда биче сержант Марат-оол Сарыглар он ажыг мактадды ол, өртектиг белектер-биле шынаткан болгаш ак-кок Тывазынче, аалынче чангаш киар кысыг хүүсаалыг шөлээни база алган.

Ю. САВОСТИН.

Ийи дакпыр Кызыл Туктуг, Балтий флодунуң далайжылары ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүн дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чедишкиннерлиг ужурашкан. Революсчу, дайынчы чаңчылдарда шынчы балтийжилер бодунуң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгеваан күүседип, совет улустуң, тайбың күш-ажылын ыдыктыыбиле камгалаан турар.

ЧУРУКТАРДА: «Октябрь революциязы» крейсериниң мурнакчы дайынчы далайжылары; далайның чадаг шериглериниң атакалап турары.

Н. АКИМОВТУҢ фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

ОНУ КЫМ-ДАА УТПААН

МӨӨН хүлээлге эрттирип турганым бирги Украин фронтузунуң дайынчылары фашистиг Германияның кызыгаарынче хаа кирипкеннер. Бүгү совет дайынчыларның сагыш-сеткилин мынчаа өөрүшкү долган турган. Шынаа-ла, канчаа өөрүүнге боор, бистиң алыс күүелиивис боттанып, ажырымчы фашистерни совет девискээрдеи үндүр сывыргаш, ам оларны ижээнинге чедир согар дей берген турган бис.

ТИИЛЕЛГЕ дээш баштайгы алымнуг сегиржип алышкын Одер хемнин эринге болган. Бреслау хоорайже ол хемнин кежир чаза таварын кирериниг тулчуушкунуга кирпкен мен. Бистин Сталинградтың Кызыл туктуг 31 адыгжы дивизиявыс хем эринин ол тулчуушкунунга 1945 чылдың февральдың эгезинде кирипкен үүе.

Каан-даас, чылыг хүн турган. Одер хемнин чаза таварааш, оон мидыкы эринин эжелеп алгаш, бистин кол күштеривис целгижете чедир дайын-биле тутчуп деп дужаалды алган бис. Ону күүседир дээш бодумнуң батареям-биле бистин дивизиянның бир ротазынга келген мен. Рота командири-биле сүмелешкеш, дайынче аптаалерин боолаашкынын гылыр, мичаа дүнүн кевангыйын ажыглаааш, хайгымга чоруур деп шиитпирледиивис. Бо сорулганы күүседир хайгымчыларның тускай белүү хемнин дожунуң чуга, кылынын хынаааш келгеннер. Хемнин дал ортузунда дош кончуг чуга болган.

Бистен ырак эвесте калбак ыяп-ардан кылган сарайны үрээш, ону хемнин дожунуң бусту бээр хире черлериниге ажыглаар деп шиитпирледивис. Дайынчы бүүдезиг сегиржип алышкынга ынк белеткеиип алган турган. Мен үтер-боолар-биле дайынны дорт боолар черни шилип алдым. Мичаа шаан халдаарынга белен турдувус.

НЕМЕЦТЕР база-ла бистин халдаашкынывыска удур белеткеиип, боолаашкыннарын үргүлчүлеп турганнар. Карангы чырыдар ракеталар дээрги чырыдыптарга-ла, фашистерниң өөлеметтары, автоматтары садыткайны бээр. Бистин четкинейн маган турганывыс ийи кызыл ракета дээрге кыска берди. Бис-даа үтер-боолрывыс-биле дайынны талазынче сыспа шаан-ла эгелеп-вис. Бистин шериглериг «Ураа»-биле шаан халдаа-ла эгелээн. Тулчуушкун кидин тулук. Үтер-боолрывыс ок, шык дургузуунда дайынны хөме түсүп келди. Мичаа турувуста, бир хайгымчы келгеш, немецтер мурнуку шугумну кааккаш, дезинкеннер-дир, командир оодала ийи хире үтер-боону ол чарыкче кежирерни дужаады деп дыңнатты.

Дайынның чаашкын дег октарының аразы-биле хайгымчының айтыр бергеи берин таварты үтер-бооларывысты кежирип бар чор бис. Ийи талдан боолаашкыннар бистиг мырнөй ат кылып каар чазыр турганнаан. Ол мичаа чорумда, дайынның огу мөөн он талакы дөмөөзмге дээнкеи. Кончуг дүрген үтер-боолары ол чарыкка чедирер дээн дужаал алган кижи оку-даа тоор хирс эвес мен. Тускай даалганы күүседип турган, мөөн чоок эш-өөрүмүүн чамдыкы хайгымчы амы-тынындан чарыдылар. Турар ужурлуг турувусту эзлеп алганывыста ам харын балыглаанган черни, ин шарын алдым. Мичалза-даа аарып-саргыырын тоовайн, үтер-боолар-биле дайынны база катап хөме түсүп эгелеп-вис. Оон каранғы-биле кады тулчуушкун соксай хона берди.

Дан бажында сегиржип алышкынывыс база катап уламчылай берди. Он, солагай-даа таладан дайынналарны боолаашкынны көдүрепле турган. Ол үеде бистиг ротавыстың командири балыгладыпкан. Мичалза-даа ол: «Дайынны ижээнинге чедир согар! Төрээн чурт дээн совет дайынчыларга берген. Немецтер ол-бо черлерден кара шаар аваргаи бисче халдаа-ла турлар. Бис оларга удуо шаар халдаашкынывысты үргүлчүлеппаан бис. Немецтерниң үтер-боолары оттарын чаңгыс минута дургузуда-даа сонсаттаан.

АЛДЫГЫ хонукта биске механизастаттынган тускай бригада келген. Оларны-ку-жүнге даанны алгаш, Бреслау хоорайны хостап алыр турган бис. Ол хүн дүшкүүрүг-ле тулчуушкун болган үүе. Дээрде хылыйткан немец үжүр-хемелер, черде дай-сыныг танкылар, ат-шериг бистиг мырнай саңдаазы бер тастыг. Ол үеде бистиг совет «зенитчилер», танкычыларывыс, немей келген үтер-боолрывыс биске улуг дузаны көргүзүп, немец-фашистерни дээрдеи, черден кыра шаан турып берген. Мичаа олар ижээнинче карак ажыт дезинкеннер. Бис хоорайны бүзүреллин-биле эже-деп алгаш, маадырлыг-биле өлген эш-өөрүүстү дайынчы бүү-биле хөөржүдүп кагдывыс. Ол тулчуушкун мөөн сагыш-сеткилимге үттүвдүрбаз-биле артып калган.

Фашистерниң тунчу хоорайы Берлинни хостаарынга чедир Германия девискээринге дей санкыт кадыг-берге тулчуушкуннарны эрткеи бис. Чер бүрүүнге чурттакчылар хостакчылары — совет дайынчыларта өөрүшкүүн илередип, диорт чечиктерни түүсүп турганнаан.

Апрель айда Шорес хемге ыска дышты алган. Берлинни хостаары дээш шиитпирлиг тулчуушкунче кирипкеи бис. Ол-даа эш-не берге, коргунуг сегиржип алышкын болган. Оон дайынны бижиири безин берге. Ол тулчуушкунга совет дайынчыларының коргуш чок эрес маадырлыг чорууп демдеглээр апаар.

1945 чылдың Май 1-ниң байырлалында Берлинниң баарын талазынга тулчуушкунар болуп турган. Мичаа Прагага фашист үзелдиг кижилерниң сулчээлиг тура халышкыны болганындан бистиг ынаар чоруткан. Маршал Рыбалконуң танкистери-биле ол дужаалды күүседиир-биле ынаар хаптывыс.

Ийи-үш хонук эрткенде Чехословакиянның кызыгаарынга кирип келдивис. Прагага 80 километр четпейн чорувуста-ла бистиг танкистеривис ыда чеде берген болду. Хоорайга турган фашист шериг болгаш чамдык саттынакчылар Карпат дагларынче дезип чорупкан болду. 1945 чылдың май тоста, фашистерниң дүжүп берименнинге чедир олар-биле дайылдажып келдивис. Кажан немец-фашистерниң дүжүп берген бүгү делегейге чарлаканда, немецтер чаштың турган арга-арымнан үнгеш, болук-болуу-биле дүжүп берип турдулар.

Каргыштыг дайын төнген. Аас-кежиктиг тайбың хүннеря эгелээн. Ленинградтың даг институдунга өөренип кирген мен.

ДАЙЫННЫҢ баштайгы хүнүнден эгелээш Берлин чедир кадыг-берге тулчуушкуннарны эртиен Г. П. Александровтуң сактыышкынын бижидим.

Даг инженери Георгий Павлович «Хүндүлелдиг Демдээ» орденниг Тываның комплекстиг геологиялыг-шинчилел экспедициязынга ажылдап турган. Ам Ленинградта ажылдап турар.

Дайын төнген соонда он ийи чыл эрткенде Г. П. Александровтуң орден болгаш медальдарынга «Кызыл Сылдыс» орден немешкен. Ол дээрге Берлинни фашистерден хостаарынга эрес-маадырлыг чорууп дээш алган шаңналы болур. Идепкейлиг хөй-ниитичи, аныл-ишчи, күрлавырда офицер Георгий Павлович тайбың ишто телептиг бараан болуп чорууп.

С. КУУЛАР.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ СОҢГУ ФЛОТ. ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүн «Киев» крейсериниң экипажы бодунуң төрээн эриктериниг ырак черге үткаан. Амгы үеде ол корабль ыраккы походта чорып турар. Экипажтың кежигүн бүрүзү байырлалды күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужурашкан.

Корабль кончуг дүшкүүрлүг байлалда эжиндирип чорып турар. Бирде «судурланыкчызының» сүт адаанын хемелери, чамдыкта самолеттары атакалап келир. Бо удаада «дайзынның» самолеттары кончуг чавыс ужуп-келген. Радиометристер оларның кел чораанын ырактан-на эскерип каан. Ол дугайында каш-ла секундада радиолокация станциязынче дамчыдыпкан. Олар дайынчы белеп байдалга турган.

«Дайзынның» самолеттары корабльче халдап эгелээн. Баштайгы от алышкыны самолеттарны чок кылган. Корабльдин командири мактал алган.

А. КОСТРОВ,
улуг лейтенант.

* * *

КЫЗЫЛ ТУКТУГ ООЖУМ ОКЕАН ФЛОДУ. Далайга агаар багай турар үеде капитан-лейтенант В. Кацубтуң командылааны хемеге удур кораблинче «дайзын» агаардан халдаан. Мичалза-даа чүвенин көстүрү багай, корабль чайгап-даа турар болза, комендорлар чогуур үезинде от ажыдып, согуушкунну берген. Артиллериялың дайынчы кезээниг командири улуг лейтенант М. Дикарев мичаа болдунуң дайынчыларын эки удуртканы. Мичаа А. Серебренников бедик мергежилдиг көргүскен.

Бо болза ырак черге походтан чораанының дугайында чаңгыс таварылга-дыр. Өске бүгү сорулгаларны экипаж тергиин көргүскен. Эжиндиринчиниг түүнелиниг социалистиг чарышка штурманның дайынчы кезээ бирги черии эзлээн. Оон командири лейтенант С. Сологуб океанга походка бир дугаар киржип турар болза-да, быжыг специалист дээрзин аңаа көргүскен.

Ур хүүсаалыг эжиндирилгиниң үелиниг дайынчыларның хөй нурруу хоолушкан болгаш ийиги эргежилги чедип алганнар. Экипаж бодунуң четиишкиннери ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнде тураскаткан.

С. ЖАГИПАРОВ,
улуг лейтенант.

Бөгүн — Садыг ажылдакчызының хүнү

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ХҮЛЭЭЛГЕ

СОВЕТ күрүне болгаш кооперация садыының бүгү алыларының ажылдакчылары боттарының профессионал байыралы — Садыг ажылдакчызының хүнүн демдеглеп турар. Садыг организацияларының болгаш бүдүрүлгелерниң ажылы кижилерниң хүн бүрүдеги амыдыралчы негелделери-биле сырый холбашкан. Совет садытының ажылдакчылары эш Л. И. Брежневтиң «Магазин, столовая, хөп чуур чер, химиктиг ашталга чери — маңаа нижилер хүн бүрүде келир. Олар үүнү садып ап болурласы? Оларны канчаар хүлээп ап турарыл? Олар-биле канчаар чугаалажыры? Амыдыралдың янзы-бүрү ол шүүлдеринге олар чеже үени үндүрүп турарыл? Бо айтырыгларны канчаар шиитпирлеп турар болдур, шак оон бистиң ажылывыс дугайын үнелээр. Шыңгыы, негелделиг үнелээр. Ынчангаш моны сактып чоруур херек, эштер» деп чугаалаанын катап-катап сактыр ужурлуг.

Тыванын күрүне болгаш кооперация садыының ажылдакчылары СЭКП-нин XXVI съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырый, республиканың ажылчы чоннарының аш-чем продуктуларынга болгаш үлетпүр барааннарынга хереглелдерин улам долу хандырарын чедип алыр дээш он бирги беш чылдың баштайгы хүннеринде-не кылычак ажылдап эгелээн болгаш колдективтерин болгаш тус-тус садыг ажылдакчыларының аразында социалистиг чарыштыг улам калбартын келген. Оон түннелиниле бо чылдың бирги чартысының планныг даалгаларын база боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин кооперация-да садыының, күрүне-да садыының хөй санныг коллективтери чедишкиниг күүсеткеннер.

Күрүне болгаш кооперация садыының организациялары бараанны үүрмектеп салдарының чартык чыл планын иштилп-биле 102,1 хуу күүсеткеш, чонга пландан ажыр 2453 мүн рубльдин бараанны саткан, оон иштинде күрүне садыы 1456 мүн, кооперация садыы 997 мүн рубльдин сааргаан. Респотребсоюз болгаш Садыг министерствозу СЭКП-нин XXVI съездизинин негелделеринге база партияның область конференциязының доктаалынга дүүштүр немелде бараан курлавырларын тывар хемчеглерни ап турган, чонуун хөвар барааннарга хереглелдерин өскөн долу хандырып турар болу берген. Бо чылдың эртken 6 айларында садыг организациялары чонга 2530 телевизорларны, 2078 хөп чуур машиналарны, 2160 соолучуларны, 230 автомашиналарны, 520 мүн рубльлин хевис-чадыг аймаан саткан. Чонну аш-чем продуктуларыбыле хандырарың эжижидер дээш ол-ла үеним дургузунда 480 тонна капустаны, 280 тонна помидорну, 360 тонна апельсинни, 80 тонна яблокту эккеп саткан.

Садыг организацияларының аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги черин Кызыл райпозу чедип алган, СЭКП өбкомунун, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин, профобличөвүлелдин болгаш ВЛКСМ өбкомунун шилчилер Кызыл тугу-биле шаннаткан. Ийиги черни Садыг министерствозунун Кызылда аш-чем садыы өскүзү, СЭКП өбкомунун, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин, профобличөвүлелдин болгаш ВЛКСМ өбкомунун шилчилер өймпедибиле шаннаткан.

Садыг министерствозунун Кызылда үлетпүр барааннар садыы, Кызыл районнун холушкак барааннар садыы социалистиг хүлээлгелерин бирги чартык чылда эки түннелдерлиг күүсеткеш, шаннаалмакталга төлептиг болганнар. Министерствонун садыг базалары садыг организацияларга бөөр барааннарын эки санашканнар. Оларның иштинден Кызылдың, Абаканның садыг базалары бедик көргүзүглерни чедип алган.

Респотребсоюзтуң садыг организацияларындан Абаканның, Кызылдың садыг базалары, Эрзин райпозунун иштилп чемгерилгези, Бай-Тайга райпозунун хлеб быжырар чери, УТКА 25 чылы рабкооптун хлеб быжырар чери, Бии-Хем райпозунун, Чөөн-Хемчик райпозунун белеткел конторалары бирги чартык чылды чедишкиннерлиг дооскан.

Тываның садыг организациялары түгле барааннар садыгларын-биле кызыгаарланмайын, тудуг, сөптелге ажылдарын чорудуп, транспортту организастап, дүзалал ажыл-агыйларны тургузуп турар. Бо чылын 475 дөрбелчин метр шөлдүг магазин ажыглалда киргеп, база бир ыңдыг магазин августа ажыглалга кирер. Тудуг-сөптелге участогу 3775 дөрбелчин метр шөлдүг складтын тулуун дооскан. Министерствонун автобүдүрүлгези чүүк сөөртүрүнүн чартык чыл планын 109,5 хуу күүсеткеш, 18 мүн литр кыбар-чаар материалдарны камнап алган.

Министерствонун дүзалал ажыл-агыйы быжыгып орар. Ында 2518 баш хаванны азырап турар. Эртken чылын оон 150 тонна эттi ап, чонга саткан. Алды айларда 760 центнер немелде деңзи алыр турган, 860 центнерни алган.

Республиканың садыг организациялызының ажыл-чорудулгалының челиишкиниг болгуун, чоннун аш-чем болган үлетпүр барааннарынга хереглелин хандырарын эжижидерин бо алырда ажылдап турар кижилер шиитпирлээр даарын чугаажок. Ынчангаш бо байыралда хүнүнде бистин ажылдакчыларывыстың адынга чылыг сөстерни чугаалаары артык эвес. Күрүне болгаш кооперация садыында иштилп-биле 7 мүн ажыг кижи ажылдап турар. Оларның эң хөй нуруузу садыг системазында хөй чылдарда ажылдап келген байлак ужурлуглуг, чоннуга ак сөткилиг бараан бөөн чоруур кижилер.

Онгу беш чылдың түннелдери-биле республиканың 22 садыг ажылдакчылары чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаннаткан. Оларның аразында Кызылдың үлетпүр барааннар садыының № 5 магазининин улуг садыгжызы И. Лебабов, Өвүр райпозунун автомагазин садыгжызы Л. Ооржак. Респотребсоюзтун АТБ-зинин чолаачызы И. Швец олар Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаннатканнар.

Күрүне болгаш кооперация садыының шүгүмүнүн хоочуннар биле аныяк ажылдакчылар кады ажылдап турар. Ынчангаш ыглыныышкын хөрөөн бо системаларда бедик деннелге тургусканы аныяк ажылдакчыларны мергежилге өөредиринге, ол-ла ажылынга быжыглаарынга болгаш кижизидиринге улуг ужур-дүзалыг болуп турар.

Садыг ажылдакчызының бүдүрүп турар ажыл-хөрөө улуг харыысалгалыг. Кижилерниң амыдыралы, сеткилхөөнү-биле сырый холбаалыг. Байыралызысты демдеглеп турган, боттарывыстың бүгү ажыл-хөрөзинсти СЭКП-нин XXVI съездизинин бедик негелделеринге дүүштүр шүглүнүп көөр ужурлуг бис. Ынчаар алырга, республиканың күрүне-даа, кооперация-да садыының ажылында четпестер болгаш чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй дээрзин демдеглээр херек. Олар болза хамыктың мурнунда садыгаашкынның культуразынга, ажылдың болгаш продукцияның шынарынга хамаржыр. Магазинерни хөй үеде хаалгыг тургузар, ажылдаар шагын барымааладас, садып алыкчыларга доктуун чоруктар болганчок-да илереп. кижилерниң сеткилин хомудадыр чоруктар ам-даа бар.

Садыг организацияларының бүдүрүлгечи ажыл-чорудулгазында эде көөр чүүлер, чайладыр четпестер ам-даа эвээш эвес. Барааннар курлавырларын шын сайгарары, хуваары болгаш тывары, боттарының продукциязын бүдүрерин көөдүлири, материалдыг базаларны быжыглаары, тулугларны чогуур хуусаазында ажыглалга кирери дарый шиитпирлээрин негеп турар айтырыглар болуп артышаан. Бо болгаш өске-даа четпестерни күрүне болгаш кооперация садыының ажылдакчылары билип турар болгаш оларны чайладыр, шын шиитпирлээр дээш бүгү күжүнишкиннерни салыр.

Т. САТ,
Тыва АССР-ниң садыг министрниң ораалчызы.

АМЫДЫРАЛЧЕ ХАНЫЛААР

Тыванын чурукчуларының VI съездизи болуп эртken. Чурукчулар эвилелинин баштаар черинин ажылынын дугайында отчет өскөлдө оон даргазы И. Ч. Салчак кылган. Красноярскинин Чурукчулар эвилелинин баштаар черинин даргазы Ю. П. Шишканов, Тыванын комсомол шаңналынын лауреазы Д. Х. Дойбу-Хаа, аныяктар каттышкынының даргазы С. Ш. Саая, тудуг херектерниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Б. Д. Байыр-оол, Чурукчулар эвилелинин баштаар черинин секретарь Ю. Г. Курский, республиканың Чогаалчылар эвилелинин баштаар черинин даргазы К. К. Кудажы, культура министри А. С. Серен, СЭКП өбкомунун пропаганда болгаш агитация киллизинин эргелекчизи А. К. Каизай олар съездиге санал бергеннер.

Чонга бараан болур, оон эгелаанчы ажыл-ижи көргүзери чогаадыкчы ажылдакчы бүрүзүнүн хүндүлүг дүлеэлгези. Тыванын чурукчулары болгаш уран-шевер мастерлери бо талазы-биле эртken өтөттуг үеде багай эвес ажылдаан үзүрлүг илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээннер. Бо аразында иштизи-биле он алды делгелгени организастаай, оларының аразында «Социалистиг Сибирь», «Совет Россия» деп улуг делгелгелер, ол ышкаш «Совет Тыванын чери болгаш кижилери» деп делгелгени адап болур. Тус-тус чурукчуларның делгелгелерин хөй удма организастап келген.

Чурукчуларга болгаш уран-шевер мастерлерге улуг экзамен болгаш «Социалистиг Сибирь» делгелгеге 48 авторларын 150 ажыг ажылдары делгеттинген. Чогаадыкчы коллективтиң быжыглыг олурары эвээ демдеглеттинген. Ол ышкаш национал онзагай аян илереттинген. Саая Сарыг-оол, Юрий Деев, Георгий Суздальцев, Татьяна Левертовская, Иван Салчак, Чооду Мартыбоол болгаш өске-даа он-он чурукчулар, уран-шеверлер бо делгелгеге эки киришкен. Талантылыг аныяк салгал өзүп олурар, ыалгыя уран-шевер мастерлериистин ажы-толдерининң, оларның өөренгиччелериниң аттары билдингир апар чыдар. Эртken өтөттуг үеде Чурукчулар эвилелинин кежигүүнүге он кижини хүлээп алганы оон бадыткалы болур.

Аныяк-өскенни чогаадыкчы чалгын-биле чүтлээр, оларга беник негелделиг болур, өөредир, харыысалгалыг болур дугайын съездиге саналарга демдеглеп турганы таварылга эвес. Черле ынчаш чогаадыкчы коллективке бот-боттарынга дүзалажылга, четпестерни өйшаанда эскерип көөру, оны чайладыры дээш дүза чедирери чугула.

Чогаадылгаже улам ханылаарын, бо талазы-биле план бүгүүр ажылдарын Ю. П. Шишкановтун саналынга демдеглеп турганы ыы. СЭКП-нин XXVI съездинин шиитпирлеринге дүүштүр Сибирьин беник культурамын чеи болдурар дугайында хыйгыртта красноярскылар бир дугаарыда-ла харыылааннар. Шынаплаа бо хөрекке чурукчуларның улуг-хуузу улуг дээрзин үстүүде оратор демдеглевишаан Тыванын чурукчулары, уран-шевер мастерлери шак ыңдыг янзылыг хемчеглерге чүте киржип болбазын дээрзин ыыт демдеглээн. Бети дээрге хоорай, суурларывыстың аянчызы, оны кластап дериринге чурукчуларның кичерек улуг-хуузу кеску болурун чүге чедип ап болбазыл. Наймысылал Кызылды безин ап көрээл. Бо талазы-биле республиканың Чогаалчылар эвилелинин баштаар черинин даргазы К. Кудажының саналында солун чүүлер эвээш эвес болган. Хоорай, суурларның хаасталгазынга, оон национал аянынга чурукчуларын, архитекторларын, уран-шеверлерни чогаадыкчы киржилгезин шыпаал-ла чедип ылыр үе келген. Наймысылал Кызылга хамаарыштыр оон чугаалазы чамдык айтырыгларын чүгле өөренип көөру-биле кызыгаарланмайын, амыдыралга боттандырар болза эки болур ийик. Чурукчуларның ажылдарында жанрлыг улуг чуруктар көзүлбес, Тыванын төөгү-революстуг эртken үезинче чүте сагыш салбазыл дээш чижектиг санаалдар бистин чурукчуларывысты бодандырар ужурлуг.

Чогаадыкчы өзүлделиг коллективтин материалдыг базазы кошкак болуп артышаан турарын съездиге санал бергеннерни демдеглеп турганы черде чөптүг. Наймысылалда чурукчуларга бажың тудуун эгелээнден бөөр сес чыл четкен, ол ам-даа доозулбаан, харыы хөй-ле саазын кырында шиитпирлер тудуп чий бергеи тудуг апарган. Бо чылын ажылды катап эгелезе-даа өөрүүчүг чүве чок. Чогуур органнар бо айтырыгны шиитпирлээри иштеттинип турар. Хоочуннар-биле чергелештир аныяктар база өзүп олурар, өөредилге чергелантылыг аныяк салгал өзүп олурар, ыалгыя уран-шевер мастерлериистин ажы-толдерининң, оларның өөренгиччелериниң аттары билдингир апар чыдар. Эртken өтөттуг үеде Чурукчулар эвилелинин кежигүүнүге он кижини хүлээп алганы оон бадыткалы болур.

Аныяк-өскенни чогаадыкчы чалгын-биле чүтлээр, оларга беник негелделиг болур, өөредир, харыысалгалыг болур дугайын съездиге санаалларга демдеглеп турганы таварылга эвес. Черле ынчаш чогаадыкчы коллективке бот-боттарынга дүзалажылга, четпестерни өйшаанда эскерип көөру, оны чайладыры дээш дүза чедирери чугула.

Чогаадылгаже улам ханылаарын, бо талазы-биле план бүгүүр ажылдарын Ю. П. Шишкановтун саналынга демдеглеп турганы ыы. СЭКП-нин XXVI съездинин шиитпирлеринге дүүштүр Сибирьин беник культурамын чеи болдурар дугайында хыйгыртта красноярскылар бир дугаарыда-ла харыылааннар. Шынаплаа бо хөрекке чурукчуларның улуг-хуузу улуг дээрзин үстүүде оратор демдеглевишаан Тыванын чурукчулары, уран-шеверлери шак ыңдыг янзылыг хемчеглерге чүте киржип болбазын дээрзин ыыт демдеглээн. Бети дээрге хоорай, суурларывыстың аянчызы, оны кластап дериринге чурукчуларның кичерек улуг-хуузу кеску болурун чүге чедип ап болбазыл. Наймысылал Кызылды безин ап көрээл. Бо талазы-биле республиканың Чогаалчылар эвилелинин баштаар черинин даргазы К. Кудажының саналында солун чүүлер эвээш эвес болган. Хоорай, суурларның хаасталгазынга, оон национал аянынга чурукчуларын, архитекторларын, уран-шеверлерни чогаадыкчы киржилгезин шыпаал-ла чедип ылыр үе келген. Наймысылал Кызылга хамаарыштыр оон чугаалазы чамдык айтырыгларын чүгле өөренип көөру-биле кызыгаарланмайын, амыдыралга боттандырар болза эки болур ийик. Чурукчуларның ажылдарында жанрлыг улуг чуруктар көзүлбес, Тыванын төөгү-революстуг эртken үезинче чүте сагыш салбазыл дээш чижектиг санаалдар бистин чурукчуларывысты бодандырар ужурлуг.

Чогаадыкчы өзүлделиг коллективтин материалдыг базазы кошкак болуп артышаан турарын съездиге санал бергеннерни демдеглеп турганы черде чөптүг. Наймысылалда чурукчуларга бажың тудуун эгелээнден бөөр сес чыл четкен, ол ам-даа доозулбаан, харыы хөй-ле саазын кырында шиитпирлер тудуп чий бергеи тудуг апарган. Бо чылын ажылды катап эгелезе-даа өөрүүчүг чүве чок. Чогуур органнар бо айтырыгны шиитпирлээри иштеттинип турар. Хоочуннар-биле чергелештир аныяктар база өзүп олурар, өөредилге чергелантылыг аныяк салгал өзүп олур

Бөгүн—Садыг

ажылдакчызының хүнү

УНИВЕРМАГ: ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ САЛДАРЫ

Бо магазиндон кижи бүрүзү бир-ле чаа чүвени садып алган үнер. Ук магазин найысылалда эң улуг эвес болза-даа, Москва—Ленин универмагынга хүнүүк-на алдан мүң хире нижи оон садыглап ап турар.

— Ону чедип алыры амыр эвес болган чүве Ам-даа болза бүгү-ле айтырыглар биске үзе шинтпирлеттинген деп чугаалаары берге. Ынчалзажок «кызыы үүлдерин» ажыл артериниче бүгү-ле күжүүстү салып турар бис — деп, универмагтың садыг директору А. Большакова чугаалаан.

Садыглаашкын чорудар залларны кезип көрүп чораан, бүдүрүлге удуртукчузунуң сөстеринин шинныныга СЭТА-ның корреспондентизи бүзүрээн. Хаартыктар артында — янзы-бүрү бараанар делгеттинген.

— Москванын садыг четкинге чүве чүүр херекселдер үзүктелин база турган болдур ийин. Ону харылзашкак өске организациялар-биле, оон иштинде бүдүрүлгечилер-биле кады ол челишпес чорукту чайлаары шыдаан бис. Бодувустун транспортувус безин аная ажыглаар ужурга таваржын турдувус: чүве чүүр порошоктарны боттарывыс шалыпкын үзүк чок сөөртүп турган бис. Ук кылыгларны садыглап турар секцияларны калбарткан бис. Ам ол чүве чүүр синтетиктиг херекселдерни дөртпеп эвээш эвес хевирлер доктаамал садыглаашкынга турар — деп, директор уламчылаан.

— Үлетпүр барааннарының шынарынга универмаг салдар чедирип шыдаар бе?

— Чугаажок. Маңза янзы-бүрү хевирлерни ажыглап турар бис. Эн шынгыысындан эгелээйн: төлеп чок дужаакчыларга экономика талазы-биле удур хемчегларни ап турар бис. Штрафтаарындан ангыда, келген барааннарны хынаан соонда, үүгле ынчан ам завоттарга болгаш комбинаттарга саналашкынларны төлөөр апарган бис. Шынары багай кылыгларны чорудып турар Москванын радиозаводу, Новосибирскинин чоңдуруга машина тулуушкүн заводу, Талломинуң идик фабриказы дээн ышкаш өске-даа ыңдыг бүдүрүлгелер бар. Кылыгларын чүс хуу хыналдазын киирип оларга «баш билиндирбес арганы» тыпкан бис.

Хыналда — бракталашкын болганда, ол эки түннелдерни берип турар болбайн аан, ынчалзажок куш-ажылдың улуг чарыгалдарын негеп турар. Ынчангаш товароведтерге дузалдар кылыр бракталкыларны — хөй-ниити бракталкыларны хаара тудуп турер. олар ам универмагта дөрт чүс ажыг. Оларның киржиллези-биле үүгле бо чартык чылда чеден миллион ажыг рубль түнге бараанларны хынаан. Бракталкан бараанларны бүдүрүлгелерже дедир эгиткен.

Универмагка «Шынар хүнерин» доктаамал эрттирип турар: товароведтер баартыктар артынга тургулапкан, ынчала бар кылыгларның шынарын хынаарлар. Оон түскай актыларга ажылдың түннелдерин ниитилештирип көөр.

Оон ыңай бистин ажылдакчыларывыс заводтарга болгаш фабоикаларга баргаш, ажылдың байдалын, бараанларны бүдүрүп үндүрүп турарының технологизазын өөренип көрүп, кылыгларның шынарын бедиеринин арганарын тодаралып турарлар.

— **Дужаанчылар-биле ажылдың өске хевирлериниң дугайын чугаалап көрүүдерем, Алла Ибрагимовна.**

— Бистин магазинивис үлетпүр бүдүрүлгелери-биле дем каттыжып ажылдаарының чаарбы тос кереазин чарган. Ай эгелээлек чорда, беш хонук бурнгаар, бараанар дужаарының графигин бүдүрүлгечилерже чорудуп турао бис. Ол дыка таарымчалыг. Шыны-биле алырга, садыгның негелдезин шупту бүдүрүлгелер долузу-биле хандырып шыдавайн турар.

Чоннун хереглелдерин долузу-биле хандырар дээш, универмагтың коллективи шудургу хүн бүрү ажылдап турар. Ук ажыл берге-даа база солун-даа.

А. СУЛЬДИН.

Москва.

ШАҢНАЛГА СОРУК КИРИП...

Садыг ажылдакчызының профессионал байырладының бүдүүзүнде Кызылдың аш-чем садынга бистин корреспондентивис В. Куулар чораан, коллективтиң ажылжы-биле танышкан. Оон директору М. Р. Еремцова-биле оларның аразында чугаазын парладывыс.

— **Садыг ажылдакчызының хүнүн коллективтин ажылдакчылары канчаар уткуп турарыл, чугаалап берип көрүнерем, Мария Родионовна?**

— Партияның улуг шуулганы болуп эткен теегүлүг чылдың бирги чартыы доозулган. Оон түннелин үндүрүп, коллектив, бригада, кижи бүрүзүнүң ажыл-иштинге үнеледи бээр болгай. Бөгүн, профессионал байырлалывыстың хүнүнде «Эки ажылдадывыс» деп чоргаарал-биле чугаалап болур бис. Хүлээлгелер күүсеттинген. 1981 чылдың бирги чартында үүрмектеп садыг бараан саарылгазының планыг опаалдазын садыг 101,2 хуу күүседип, пландан ажыр 277 мүң рубльдин бараанын чонга саткан. Куш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 104,0 хуу күүсеттинген болгаш пландан ажыр 10 мүң рубль арыг орулга алдынган. Оон түннелинде республиканың садыг черлернин аразында социалистиг чарыжынга ийиги черни эгелевис.

Он бирги беш чылдың баштайгызын садыгның коллективи бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг эгелээн. Ону дараазында чижектерге көргүзүп болур. Съезд мурнунун садыг организацияларының аразында калбарган социалистиг чарышка иделкейлиг киришкеш, он бир бригада ийи айларның планныг опаалдазын хуусаа бетинде күүседип, куш-ажылны чедиишкинерининг дугайын съездге рапорттаар эргелеп чедип алган турган. Эрткен бирги кварталдың түннелиби-биле Садыг министерствозунун садыг организацияларының аразында чарышка бирги черни эвлээн. Ажылдың темпизи оон бээр кошкаваан. Аная чүү идиглиг болганы? Чүүн-даа мурнунда—социалистиг чарыш. Ажылдакчы бүрүзү социалистиг чарышка иделкейлиг киришкеш, ростовчуларның «Хожудан турарлар чок ажылдаар» деп кыйгырыының адазы-биле ажылдап турар.

Хандырылганын бедик культуразын чедип алыры-биле садыгын депшилгелиг аргалгарын ажыглаарынче улуг көөнгей угланган. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржиччилериниң, куш-ажылдың хоочуларының садыг-биле хандырылгазын экижидери-биле хоорайның аъш-чем магазиннеринде чагыглар столдарын тургускан. Оон-биле кады хоорайның бүдүрүлгелериниг, албан организацияларынга үүгүшкүнүг садыгларны, ярмаркаларны, базаарларны организастап турар бис.

— **Садыгның мурнакчыларының дугайында чүү чугаалап болур силер?**

— Куш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, садыл алыкчыларга төлептиг бараан болуп турар хоочуннар, мурнакчылар хөй. Мурнакчы-шөлбанпарывыска № 43 магазинниң улуг садыгжызы «Хүндүлелдиг Демдээ» орденнин эдилекчизи З. Г. Балько, Тыва АССР-ниң садыгының алдарлыг ажылдакчылары К. Т. Князева, И. Д. Дудуш, № 20 магазинниң садыгжызы Г. Ф. Кузнецова, төп гастрономуң садыгжызы Е. И. Огнёва болгаш оон-даа өскелер хамаржыр.

Садыгда комсомолчу-аныяктарның беш бригадазын турускан. Оларның көргүзүглери эки. Чижээ, хоорай Советинин депутады З. Монгуш удурткан бригада чартыы чылдың түннели-биле комсомолчу-аныяктар бригадаларының аразында чарышка тиилээн.

Социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин чедип албышаан, хандырылганын бедик культуразын чедип ап турар магазиннер, бригадалар хөй. Чижээ, № 9, 50, 15, 20 магазиннер социалистиг чарыштың мурнуку одуруун доктаамал ээлеп келген. Мурнакчыларның ажылынга хамаарыштыр чугаалаарга мындыг. Бистин арвыста ажылынга бердинген аныяктар эвээш эвес. Аныяк садыгжыларывыс У. Монгуш, А. Монгуш, Т. Хертек, А. Оюн болгаш оон-даа өскелерниң ажылы макталдыг.

— **Садыгның коллективинин мурнунда моон соңгаар кандыг сорулгалар салдынганыл, ол дугайын чугаалап көрүнерем.**

— Партияның XXVI съездизи садыг, хандырылга албанының ажылдакчыларының мурнунга улуг сорулгаларны салган болгай. Ынчангаш ону хүн бүрү ажылга удуртулга болдурбушаан, чартык чылда чедип алганывыс бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни быжыглап, чыл төнчүзүнге чедир ажылдың темпизин кошкатпайн, хоорайның чурттакчы чонунуң садыг-биле хандырылгазын улам экижидер бис.

БАШТАЙГЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕР

«Хем мачик» клубтуң шаңналы дээш Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк зоназының чемпионады бистин республиканың найысылалында Совет Тыванын 5 чылы аттыг стадионда бурунгу хүн эгелээн. Маргылдаанын байырлыг ажыдыышкынынын соонда шөлге ойнаары-биле Красноярск край биле Тыва АССР-нин командалары үнүп келген.

Зона маргылдаазының баштайгы оюнун көөр дээш келген улус чаңгыс чер чурттуларын хей-аът, сорук киирип турганнар. Шынап-ла Тыванын командазының ооддары баштайгы минуталардан эгелээш артык күштүүн көргүзүп, удурланычызының хаалгазынче мячикти киир тевер дээш дыка-ла ораддашканнар.

Оюнун баштайгы чартыында кайы-даа команданың футболистери хаалгаларынче сан киирип чадашканнар. Ийиги чартында кызычылар оюнун улам дүргедилип, бир саны киргеннер. Оон соонда Красноярск крайдан келген ооддар база чедиишкиниг болган. Сан 1:1 кылдыр деннежи берген. Оон соонда кайы-даа таланың ойнакчылары мячикти хаалгаже киир теп чадашканнар. Ынчангаш оларның оюнунун ниити түннели 1:1 болуп төнгей.

Маргылдаанын дүрүмүн ёзугар 12 команданы дөрт белүкке үскен. Бодунуң белүүнде бирги черни алган команда шаңналдыг чер дээш ойнаар эргени алыр. Тыванын командазы ийиги белүкте киргеп. Дүүн кежээ одар Томск областың футболистери-биле ужурашканнар.

Дөртү белүкке Камчаткадан келген «Олимп» биле Якутиянын «Искра» командаларының оюнун стадионга олурганнар улуг сонуургалбиле көрген. Маңза айтып каар бир чүве чүл дээрге Якутиянын футболистери 11 кижи ойнаар турган, херек кырында 9 кижи шөлге үнүп келген. Агаар-бойдустуң таарымча чогунда команданың кежигүннери ей-шаанда Кызылга чедип келбээн. Ынчалза-даа Якутиядан келген ооддар аная уларавайн, улуг ужура-сорукчуг ойнап турган, Камчаткадан келген ооддарны 3:1 санга тиилээн. Сахалин чурттуг бичии спортчулар Бурятияның командазын 3:2 санга, а Кемероводан келген ооддар Примор крайның футболистерин 3:0 санга утканнар.

Зона маргылдаазынга киржип келген командалар футбол ойнаарының техниктиг мергежилгелеринге шылгалдаларны база дужааганнар. Тыванын аалчылары бөгүн бистин республиканың төөгүлүг, тураскаалдыг черлери-биле таныжып, хеглүг дыштанырлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: маргылдаанын киржиччилери; Тыва биле Красноярск крайның командаларының оюнунуң үезинде.

КЫЗЫЛЧЫЛАРГА БАРААЛГАТКАН

«Союзгосцирктин» Новосибирскиде артистери бистин республикада аалдап чедип келгенин номчукчулар билир. Оларның баштайгы көргүзүү Кызылда Культураның болгаш дыштанылганын Н. Гастелло аттыг парыгының погаан театрынга бурунгу хүн, дүүн -болган. Кежээкинин 18 шакта болур көргүзүүге киреринге кузээннер эмгежок. Артык билеттер айтырганнарның саны база хөй болган.

Кызылчылар цирк артистериниң Бүгү-эвилел конкрузунуң дипломантызы, ГДР-ниң «Буше» цирпгинин херек демдээниң эдилекчизи, ССРЭ-ниң улустуң артизи Юрий Никулиниң өөреникчизи Б. Кучинскийниң каттырынчыг күүселделерин, дириг эмтаннарның көргүзүглерин болгаш өске-даа солун номерлерни магадап көргеннер.

Цирк артистери бөгүн база найысылалың чурттакчыларына оюнун бараалгалырлар.

(Бистиң корр).

Сонуургактарга

ЧОГААЛЧЫ-ДЕКАБРИСТ АҢАА ЧУРТТАП ТУРГАН

Чогаалчы-декабрист А. А. Бестужев — Марлинскийниң мемориалдыг музей-бажыңы Дербентиде ажыттынган.

41-ги Егер полугунуң аная дайынчызы Бестужевтиң 1830 чылдан 1834 чылга чедир чурттап турган бажыныңын иштики байдалын ол хевээр кылдыр дерип кылган. Ол чеонин чурттакчыларының шаанда Искандер деп ынакшыл-биле адап турганы декабристин амыдыралының болгаш чогаадыкчы ижинин дүгайында ында материалдар тодаргай чугаалап турар. Тус черниң чурттакчылары-биле чогаалчы тергин эки таныш турганындан ол түрк дылды өөренип, даг чурттугларының чаңчылдары-биле таныжын алган. Кавказтың кайгамчык чараш бойдузун ол магадавышаан, аная хей-ат киргеп. «Аммалат-бек», «Кавказтың ханазы», «Каспий-биле чарлыышкын» деп чогаалдарны ол аная бижээн.

Дербентини камгалап турган, чогаалчы эрес-дидим чорукту көргүскен, ол дээш Георгий крестизи-биле шаңнаткан, ынчалза-даа ону» ап шыдаваан, чүге дээрге оон Сенат шөлүнге тура-халыышкынга киришкени дээш эрге-чагырга чери өрүүл көгүзүп шыдаваан дээрзин ында экспонаттар чугаалап турар. Харындаа оон офицер эрге алыр үези безин соңгаарлаттынган турган. 1837 чылда чогаалчы-декабрист тулчуушкунга өлүрткен.

В. РАТЕНКОВ,
СЭТА-ның корр.

Махачкала.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге бичо чаар. Мурнуу чүк угланыышкынчыг хаттын дүргени секундада 2—6 метр чедер. Агаарның температуразы 17—23 градус чылыг болур.

Кызылга агаарның температуразы 21—23 градус чылыыр.

ИЮЛЬ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги сула шимчээшкинче чыскаалыдар!» 9.00 — «Будильник». 9.30 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.30 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылдырлыг программа. 11.15 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.45 —«Даштыкы аалчылар Совет Эвилелинин дугайында». 12.00 — «Көдээлен дамчыдылга». 13.00—«Музыкалыг киоск». 13.30 — Студентилерниң делегей оюнарында. Бухарестиден дамчыдылга. 14.15 — Б. Шоунуң төрүттүнген хүнүнден бээр 125 чыл болурунга. Б. Шоу — «Пигмалион». Фильм-шин. 15.45 — «Бөгүн — ССРЭ-нин Шериг-Далай Флодунуң хүнү». ССРЭ-нин Шериг-Далай Флодунуң Кол командылакчызының бирги оралакчызы, флот адмиралы Н. И. Смирновтуң чугаазы. 16.00 — Шериг-Далай Флодунуң ыры болгаш танцы ансамблинин концерти. 17.00 — «Кино аян-чоруктар клубу». 18.00 — «Универсиаданың хүн демдеглели». 18.15 — 18.30 — Чапсар. 18.30 —Делегей панорамазы. 19.15 — Совет ырларының аныяк күүседикчилериниң Бүгү-эвилел конкурузунуң киржиччилериниң түнел концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Футбол тайылбыры». 22.05 — 22.55 — «Дүгде, частын кыштап турар черинде...» Документалдыг телефильм. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.15 — Кара адарынга Европа чемпионады. 14.35 — «Никарагуа: гитара болгаш винтовка». Документалдыг телефильм. 15.50 — ССР Эвилелинин Улуг театрынын солизи А. Бабыкин орус романстар күүседир. 16.05 — «Курнар хуусаазы 1 чыл 10 ай. 10 класс доосканнарны хүлээп алыр.

Өөренирин күзээнчер билдириишкинин училищениң директорунга шилип алган салбырын айтып, бижээн чорудар. Билдириишкинге сес азы он класс доосканың документиниң бодуу, № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазын, кадр килдизинин начальнигинин азы удуртукчунуң ат саналганы куш-ажыл дептериниң ушта бижилгени, 3×4 см. хемчээлдиг дөрт фоточурукту, характеристиканы кожар.

ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай билиг өөредилге министерствозунуң бадылаан программазын ёзугаар дараазында эртемверге киреринин шылгалдазын тудар:

а) школа, школа назы четпээн, куш-ажыл салбырынга орус дылга (диктант), математикага (аас-биле);

б) школа, школа назы четпээн салбырларга киреринин музыка дыңнаарын база хынаар.

Киреринин шылгалдаларын 1981 чылдың август 1-ден 20 чедир кылыр. Документилерни: Кызыл, Колхозная 56, Педучилище, хүлээп алыр комиссия, тел. 2-35-74 адресче чорудар.

ДИРЕКЦИЯ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

телевидение

ИЮЛЬ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги гимнастика. 9.05. «Шерлок Холмс болгаш доктор Ватсон». «Вескервилей ыт». Уран-чечен телефильм. 1-2-ги серилер. 11.30 Телемедээлер. 11.35 —14.15—Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35—«Хүнүүн өг бүлезин». Хүн системазының тывылганының дугайында эртем тайылбырлыг телефильм. 15.45— «Аванның школазы» 16.15 — Академиктиг хемлээшкиниге ССРЭ чемпионады. 16.45 — «Аныяктар адрестери». 17.45— «СЭКП-нин XXVI съездинин шинтпирлерин — амыдыралга». Белгородтуң «Энергомаш» заводунуң коллективинин дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер . 18.45 — «Мал чемнерге белеткелинин хүн демдеглели».

МОСКВАДАН

19.00 — «Бистиң урулгаларывыс». 19.10 — А. Аданың «Жизель» деп балетде. УССР-нин Күрүнеңиң опера болгаш балеттин үлегерлиг театрының шиитпирлери. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — Делегейниң студентилер оюнарында. Бухарестиден дамчыдылга. 22.40—23.20 — «Таныш аалчалар». Концерт. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг уидуруг.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Урулгарга фильм. «Делегейни доскиндир 80 хүн». Хей сериялыг дириг чурттуктар фильми. (Австралия). 1.2 болгаш 3-кү сериялары. 13.05 — Орус улустуң Күрүнеңиң үлегерлиг Н. Осипов аттыг оркестринин концерти. 13.40 — «Космос веги». Чыл демдеглелиниң арынпары. Документалдыг телефильм 2-ги фильм. 14.40 — Ону шылаадаа силер». 15.25 — Стендилиг боолаашкынга Европаның чемпионады.

КЫЗЫЛДАН

16.00 — Урулгарга фильм. «Пинокионың солун ужуралдары». Ойнаар-кыстар телефильми. (ЧССР). 1-ги фильм. 17.00 — «Даглар аялгазы». Концерт-фильм. 17.30 — «Челюсть». 18.00 — «Дээр черден эгелээр». Кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильм. 18.25— Мультфильм. 18.25— Чарлаадар. 18.40 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 —Улустуң аялгалары. («Орбита-3»). 19.00 —«Уссури тайгазы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.15 — «Делегей панорамазы». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» Мультфильмнер. 20.15 —Делегейниң студентилериниң оюнарында. Бухарестиден дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — Мери дакгына». Уран-чечен фильм.

Аажы-чаңда эпчок үүлдер

КАРЖЫ-ХАЖАГАЙ БОЛБАС ХЕРЕК

Кайгамчыктыг чурукчу Хемчик Бидструптуң каррикатуралары бирээзи — килеңнеп хорадаан дарга оралакчызынче алгырып турарын көргүскен чуруктан эгелээн. Дараазында чурукта аңаа хомудаан оралакны бодундан куду дужаалдыг кижиже кончуттунып турар, а оозу машинакчызын хөректеп турарын көргүскен. Ынчалдыр эгелээн ол хорадаашкын хаалгачыга четкен ол албан аайы-биле чагырыптар, кончуптар хире кижичи чок болганда, ол ыдык тептер, а оозу ээзин эзрип ырланырындан дидинмейн, эжиктен үнүп чыдар дарганы сегирип ол, аажок эзреп турар. Хорадаашкын оон-биле төнер. Кыска-даа эки чүве болбаан, харын шупту хорадап, хомудаан...

Бо каррикатура чүгле сонуургаачыг эвес, харын хемчээл талазы-биле биче-даа болза, ону психологтуг шинчилеэшкин деп болур. Шынал-ла бир кижиниң каржыланыышкыны чамдыкта өске кижилеже данчый-даа бээр болгай. Чамдык кижилер ажылынга олурган безин культура чогун көргүзүп, бо-ла каржыланы бээр. Чижээлээрге, садыгжылар болгаш садып алыкчылар, транспорт чолаачылары болгаш пассажирлер, кожа чурттап турарлар болгаш кудумчура шуут танышпас кижилер-даа бот-боттарынга каржыланы бергеним көрүп болур.

— Кижи алгырып, кончуттунуплаткан-дыр, чугаалажып турган кижизинге каржыланыпкан-дыр, ында чүү боор? Хап-сопкан эвес, багай чүве кылган эвес!

Чок, кылган! Ол дээрге хол чедип, эттээнинден дээредевес. Аная-ла хей черге кижини хомудадып, хорададыры дээрге оон нерви системазын балыглаар болгаш чүрээнче дорт согунну кылыры-дыр.

Шак ындыг ёражок кижилер боттарының каржыланыптарының чылдагаачын таймырлаарда хей кезиннде-ле «нервин шыдашпады» дей тыртып каарлар. Ынчалза-даа ындыглар боттарындан күштүг кижилер-биле чугаалажып турда, оларның нервилери кезээде быжыг болуру кончуг элдеп? А олардан куду албан дужаалдыг, кошкак кижи-биле чугаалажып турда, бичии-ле үүл дээш нервилери «шыдашпас». Шак ындыг аралаашкынга бо таварылгада нерви буруулуг бе?

Каржы-хажагайланыры чаңчыл апаргак кижилер база тургулаар. Ол ышкаш өскелерни бодалдыы-биле бастып, доранчылаксаарлар база бар. Ынчалза-даа хей кезиннде-ле могап турупкан, ажыл, аныдыралының аайы-биле шыжыккан чоруур кижилер хорадаачал дээрзин билзе чогуун. Олар өске кижилерни хорададып, оларга багай күүлду кылыптарга боттарынга чиик аллар ирги бе дээн келгей идегей-биле кылып турар бик сонгытыг кижилер-дир.

Кижи бүрүзү черле бир үеде турупкан азы ажыынган-даа чорай-ла. Ынчалза-даа кижи бүрүзү каржы болур дээрге таарышпас. Чүгле бодун тутпкан ыдаеас кижилер дүржоктаныр. Олар боттарының багай чаңчылдарын чүгле боттарындан күштүг кижилер журнунга туттунарлар. Өскээр чугаалаарга, олар дээрге аажы-чаң талазы-биле кижизитинмээн, доскут кижилер-дир.

Ниитилелдиң моральдыг чижек-нормазынга каржы-хажагай чорук канчал-даа дүүшпес. Ажыг үеде чуртта чорудып турар өндүр улуг кижизидилге ажылы, чоннуң культурлуг болгаш угаан-бодал өзүлдези каржы чорукту чоорту чидиреринче чедирери чугаажок. Ынчалза-даа ам, бөгүн бүгү кижилер эллек-эвилең, боттарын туттунып шыдаар болур ужурлуг.

Чүнү кылза экил? Каржы-хажагай чорук-биле эптеш чок болуп, ону кезенче чок арттырбас херек. А чаныкда кижилерже алгырар, ажынарларга боттарыларны туттунып билир кылдыр чаңчыгып алыңар деп сүмелээри артык эвес. Бидструптуң каррикатуразын утпаалыңар!

(«Здоровье» журналдан).

КИНО

ИЮЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Чараш кыс болгаш коргунчуг амытан» 9.30, «Мөнгүнневчек каарганнар ужуп турар черде» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыныды 10.00, «Айдашкан дээш кым төлөөрил» 11.30, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Алый деп кызыгаржы ыт» 10,30, «Мээн Раджам» (2 сериялыг) 12.00, 18.20, «Баш-биле үскени» 21.00 «Кинопрограмма» 16.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Васек Трубачев болгаш оон эштери» 12.00, «Федора» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Мультфильмнер чыыдызы 9.30, «Террор» операциязын бууразы» (2 сериялыг) 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алдын дүлгүүр» 10.00, 11.40, «Сылдыстарже ужудуушкун» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторуун 2-24-63, редакторуун орааалкчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийна амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизинин 2-31-75, культура килдизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизинин 2-21-47, үлетпүр килдизинин 2-31-75, чагаа килдизинин 2-41-27 информация килдизинин 2-20-60 корректорларының 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1577

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле өрелелиниң типографизи (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—69426